

RAFAŁ MIZERSKI
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Związek zawodowy jako podmiot uprawniony na podstawie Europejskiej konwencji praw człowieka

Słowa kluczowe: prawa człowieka, Europejska konwencja praw człowieka, wolność zrzeszania się, związek zawodowy, prawa związku zawodowego

Wstęp

W systemie Europejskiej konwencji praw człowieka (Konwencja, EKPC)¹ związek zawodowy wspomniany jest tylko w jednym miejscu i to nie tyle w charakterze podmiotu uprawnionego, co przedmiotu uprawnień². Z kolei generalna klauzula zobowiązaniowa zamieszczona w art. 1 Konwencji, stosownie do jej oficjalnego przekładu na język polski, brzmi: „Wysokie Ukladające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi podlegającemu ich jurysdykcji prawa i wolności określone w Rozdziale I niniejszej Konwencji”. To tłumaczenie³ może prowadzić do nieporozumień przy ustalaniu kręgu beneficjentów gwarancji konwencyjnych, zwłaszcza jeżeli będzie czytane w kontekście art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji⁴, który jako jedyny w całym systemie EKPC adresowany jest wprost także do osób prawnych.

Na niedoskonałość tego przekładu zwrócił uwagę M. A. Nowicki, proponując zastąpienie sformułowania „każdy człowiek”, sformułowaniem „każda osoba”⁵. Żeby jednak oddawało ono rzeczywistość systemu EKPC, musi być rozumiane jako obejmujące nie tylko osoby fizyczne i w węższym zakresie osoby prawne, ale również w pewnych okolicznościach tzw. ułomne osoby prawne⁶.

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, tekst w brzmieniu sprzed 1.11.1998 r., Dz. U. z 1993, Nr 61, poz. 284; tekst Protokołu Nr 11 do EKPC wprowadzającego do Konwencji zmiany obowiązujące od 1.11.1998 r., Dz. U. z 1998, Nr 147, poz. 962; tekst Protokołu nr 14 do EKPC wprowadzającego do Konwencji zmiany obowiązujące od 1.6.2010 r., Dz. U. z 2010 r., Nr 90, poz. 587. Pojęcie „system EKPC” odnoszę do Konwencji i protokołów dodatkowych do niej.

² Art. 11 ust. 1 EKPC.

³ W tekście angielskim Konwencji, na określenie podmiotu uprawnionego użyto pojęcia *everyone*, we francuskim zaś – *toute personne*.

⁴ Dz. U. z 1995 r., Nr 36, poz. 175.

⁵ Por. M. A. Nowicki. *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*. Warszawa 1998, s. 3.

⁶ Por. np. decyzję EKPC w sprawie *Khristiansko Sdruzhenie „Svideteli na Jehova” (Christian Association Jehovah’s Witnesses) przeciwko Bułgarii* z 3.7.1997 r., nr skargi 28626/95.

Problematyka podmiotów uprawnionych w systemie EKPC przeniknęła do orzecznictwa Europejskiej Komisji Praw Człowieka (Komisja, EKmPC) i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Trybunał, ETPC) przede wszystkim w następstwie sporów dotyczących tego, kto jest uprawniony do wniesienia skargi indywidualnej do Strasburga – pierwotnie na gruncie art. 25, a obecnie art. 34 tej umowy. Przepis ten określa, po pierwsze, kategorie podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi (każda osoba⁷, organizacja pozarządowa, grupa jednostek), po drugie, wskazuje podstawowy warunek dopuszczalności skargi, jakim jest bycie ofiarą naruszenia Konwencji. O ile przynależność podmiotu do którejś z wymienionych kategorii przesądza jego swoistą zdolność sądową w postępowaniu przed Trybunałem, to wraz ze statusem ofiary uzyskuje on legitymację czynną.

Związek zawodowy klasyfikowany jest w orzecznictwie jako organizacja pozarządowa⁸ w rozumieniu art. 34 Konwencji, tzn. osoba prawna (ewentualnie ułomna osoba prawna), która w zakresie swoich kompetencji nie ma wykonywania władzy publicznej⁹. W tej samej kategorii ujmowane są partie polityczne, kościoły i związki wyznaniowe, stowarzyszenia, fundacje, a nawet spółki¹⁰. Jako grupa jednostek, wspólną skargę może natomiast złożyć grupa związkowców¹¹.

Z kolei pojęcie „ofiara” znajduje w orzecznictwie strasburskim swoje wariantowe rozwinięcie w koncepcjach „ofiary bezpośredniej”, „ofiary pośredniej” i „ofiary potencjalnej”. Ofiarą bezpośrednią jest podmiot bezpośrednio i osobiście dotknięty działaniem bądź zaniechaniem stanowiącym naruszenie Konwencji bądź jej protokołów dodatkowych¹² – to podstawowe rozumienie tego pojęcia.

Koncepcja ofiary pośredniej znajduje natomiast zastosowanie przede wszystkim, gdy ofiara bezpośrednia zmarła lub zaginęła. Gdy śmierć lub zaginięcie związane są z naruszeniem Konwencji, wówczas członek rodziny ofiary bezpośredniej lub inna osoba, która pozostawała z ofiarą bezpośrednią w bliskiej, emocjonalnej relacji (np. konkubent), może skutecznie składać skargę dotyczącą takiego naruszenia w charakterze osoby, która sama w jego wyniku

⁷ Francuski tekst Konwencji wskazuje wyraźnie na „każdą osobę fizyczną” (*toute personne physique*).

⁸ Np. decyzja EKmPC w sprawie *Union of Air Hostesses and Attendants, Efstathiou i Kyriakoglou przeciwko Grecji* z 20.2.1995 r., nr skargi 19634/92.

⁹ Por. np. decyzję EKmPC w sprawie *16 Austrian Communes (1) and Some of Their Councilors przeciwko Austrii* z 31.5.1974 r., nr skarg 5767/72, 5922/72, 5929/72, 5930/72, 5931/72, 5953/72, 5954/72, 5955/72, 5956/72, 5957/72, 5984/73, 5985/73, 5986/73, 5987/73, 5988/73, 6011/73; wyrok ETPC w sprawie *Islamic Republic of Iran Shipping Lines przeciwko Turcji* z 13.12.2007 r., nr skargi 40998/98, § 79.

¹⁰ Szerzej na temat osób prawnych jako podmiotów prawa międzynarodowego, w tym podmiotów uprawnionych z traktatów praw człowieka patrz: K. Karski, *Osoba prawna prawa wewnętrznego jako podmiot prawa międzynarodowego*, Warszawa 2009.

¹¹ Decyzja ETPC w sprawie *Danilenkov i inni przeciwko Rosji* z 19.10.2004 r., nr skargi 67336/01.

¹² Por. np. decyzję EKmPC w sprawie *I. Z. przeciwko Grecji* z 28.2.1994 r., nr skargi 18997/91; por. też wyrok ETPC w sprawie *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpănu przeciwko Rumunii* z 17.7.2014 r., nr skargi 47848/08, § 96.

doznała krzywdy. Gdy związek między śmiercią lub zniknięciem a naruszeniem Konwencji nie jest ścisły, osoba bliska ofierze bezpośredniej musi wykazać interes we wniesieniu skargi (np. ochronę dobrego imienia jej samej lub jej rodziny, interes majątkowy). Wyjątkowo, za ofiary pośrednie mogą być uznane także inne osoby (podmioty), które odniosły jakąś szkodę w wyniku bezpośrednio naruszenia Konwencji wobec innej osoby lub mają ważny, osobisty interes w zaprzestaniu tego naruszenia¹³. Należy przy tym zwrócić uwagę, że ze względu na niejednoznaczność orzecznictwa, zastosowanie koncepcji ofiary pośredniej może nie być łatwe do rozróżnienia od sytuacji, w której ofiara bezpośrednia jest reprezentowana w sprawie przez inną osobę lub inny podmiot, zwłaszcza występujące bez formalnego umocowania¹⁴.

Gdy nie doszło jeszcze do pogwałcenia gwarancji konwencyjnych, ale istnieje poważne ryzyko, potwierdzone przedłożonymi przez skarżącego racjonalnymi i przekonującymi dowodami, że to nastąpi – ze względu na obowiązujące prawo lub ugruntowaną praktykę krajową – zagrożony tym podmiot może być potraktowany jako ofiara potencjalna¹⁵.

Nic nie stoi na przeszkodzie, by związek zawodowy uzyskał status ofiary bezpośredniej lub potencjalnej. Zastrzeżeniami należy natomiast opatrzyć jego występowanie w charakterze ofiary pośredniej. Po pierwsze, należy wykluczyć, by relacja między członkiem związku a samym związkiem mogła osiągnąć stopień intensywności emocjonalnej porównywalny do stosunków zachodzących między bliskimi sobie osobami fizycznymi. To z kolei oznacza, że związek zawodowy mógłby wystąpić w postępowaniu strasburskim w charakterze ofiary pośredniej, tylko gdyby odniósł szkodę lub miał ważny interes w zaprzestaniu naruszenia, które bezpośrednio dotyka kogoś innego. Wystąpienia takich okoliczności nie można całkowicie wykluczyć, ale trzeba zauważyć, że tam, gdzie ten interes byłby najoczywistszy, tj. w przypadku, gdy ofiarami bezpośrednimi są członkowie związku, bardziej prawdopodobne jest

¹³ Por. np. decyzję EKmPC w sprawie *X. i Z. przeciwko Niemcom* z 5.2.1970 r.; decyzję EKmPC w sprawie *X. przeciwko Wielkiej Brytanii* z 14.12.1972 r.; decyzję EKmPC w sprawie *W. przeciwko Wielkiej Brytanii* z 10.7.1986 r., nr skargi 10871/84; wyrok ETPC w sprawie *Çakici przeciwko Turcji* z 8.7.1999 r., nr skargi 23657/94, § 98; wyrok ETPC w sprawie *Vallianatos i inni przeciwko Grecji* z 7.11.2013 r., nr skarg 29381/09, 32684/09, § 47; *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu przeciwko Rumunii*, § 97-100.

¹⁴ Przykładem niech będzie sprawa *Ilhan przeciwko Turcji* (wyrok ETPC z 27.6.2000 r., nr skargi 22277/93, § 49-55), którą jeden z komentatorów postrzega jako przykład zastosowania koncepcji ofiary pośredniej (I. Kondak [w:] L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. II. *Komentarz do artykułów 19–59*, Warszawa 2011, s. 137), tymczasem w późniejszym wyroku Trybunału (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu przeciwko Rumunii*) przywoływana jest w kontekście reprezentowania ofiary bezpośredniej.

¹⁵ Por. np. decyzję ETPC w sprawie *Ocic przeciwko Chorwacji* z 25.11.1999 r., nr skargi 46306/99; por. też wyrok ETPC w sprawie *Klass i inni przeciwko Niemcom* z 6.9.1978 r., nr skargi 5029/71, § 33–38; wyrok ETPC w sprawie *Dudgeon przeciwko Wielkiej Brytanii* z 22.10.1981 r., nr skargi 7525/76, § 41; *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu przeciwko Rumunii*, § 101.

uzyskanie przez niego statusu ofiary bezpośredniej – naruszenie większości wolności związkowych godzi bowiem zarówno w interes osób fizycznych, jak i we własny interes związku zawodowego.

Ta sama okoliczność ma zapewne wpływ na ograniczenie praktycznego znaczenia występowania związku zawodowego w charakterze przedstawiciela związkowców – a więc nie na rzecz własnych praw – w postępowaniu strasburskim. Pełnienie tej roli jest jednak jak najbardziej możliwe¹⁶, być może nawet bez formalnego umocowania, o ile chodzi o kwestie mieszczące się w zakresie normalnej działalności związku¹⁷.

Kategorie „organizacja pozarządowa” oraz „ofiara” potraktowane jako pewne dominanty, pozwolą spojrzeć na tytułowe zagadnienie związku zawodowego jako podmiotu uprawnionego w systemie EKPC, w jego aspekcie podmiotowym (związek zawodowy jako organizacja pozarządowa) oraz przedmiotowym (związek zawodowy jako ofiara). W ramach pierwszego, wyjaśnione zostanie strasburskie rozumienie tego, czym jest związek zawodowy, a także kwestie jego reprezentatywności oraz osobowości prawnej; w ramach drugiego, zakres praw przysługujących związkowi zawodowemu na podstawie Konwencji i protokołów dodatkowych. Całość uzupełni omówienie wybranych problemów wynikających ze zbieżności i konfliktu interesów związku zawodowego i powiązanych z nim osób fizycznych. Warto odnotować, że szczególny walor aktualności podejmowanemu zagadnieniu dodaje planowana reforma polskiego prawa pracy, której jednym z założeń jest dowartościowanie zbiorowych stosunków pracy.

Pojęcie „związku zawodowego”

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że pojęcie „związku zawodowego” mieści się w pojęciu „zrzeszenia”, wyjaśnionym w strasburskiej praktyce stosowania art. 11 ust. 1 Konwencji. Nie oznacza to, że utraciło ono swoje samodzielne znaczenie, faktem jest jednak, że organy kontrolne EKPC nie przywiązywały nadmiernej wagi do rozróżnienia obu pojęć. Najlepiej obrazuje to następujący *passus*: „nie jest koniecznym podejmowanie rozstrzygnięcia o tym czy Frami [nazwa zrzeszenia – RM] może być także uznane za związek zawodowy w rozumieniu art. 11, ponieważ prawo do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych sformułowane w tym przepisie jest raczej aspektem szerszego prawa do wolności zrzeszania się niż samodzielnym uprawnieniem”¹⁸.

¹⁶ W cytowanej wyżej sprawie *Danilenkov i inni przeciwko Rosji*, skarżących związkowców reprezentował przewodniczący związku zawodowego, do którego wszyscy należeli, choć sam nie występował w postępowaniu jako skarżący.

¹⁷ Porównaj zdanie zbieżne sędziego Sajo dołączone do wyroku w sprawie *DISK i KESK przeciwko Turcji* (wyrok ETPC z 27.11.2012 r., nr skargi 38676/08).

¹⁸ Wyrok ETPC w sprawie *Sigurjónsson przeciwko Islandii* z 30.6.1993 r., nr skargi 16130/90, § 32.

W niektórych sprawach Trybunał zaznacza, że jest to „specjalny aspekt” tej wolności, ale nie wydaje się, by miało to cokolwiek zmieniać w jego podejściu¹⁹.

Tak czy inaczej, denotacja pojęcia „związek zawodowy” opierać się musi przede wszystkim na rozumieniu pojęcia „zrzeszenie”, prezentowanym w orzecznictwie Komisji i Trybunału.

Należy rozpocząć od spostrzeżenia, że „zrzeszenie” traktowane jest jako pojęcie autonomiczne, a więc niezdeteterminowane przez znaczenie, jakie nadaje mu prawo krajowe. W konsekwencji, normy wewnętrzne mogą być tylko punktem wyjścia przy jego interpretacji²⁰, a co za tym idzie, związkiem zawodowym w rozumieniu Konwencji może być także zrzeszenie nie będące związkiem zawodowym w rozumieniu prawa krajowego. Mniej oczywiste wydaje się zastosowanie tej reguły w przeciwną stronę, zważywszy, że EKPC nie może oferować ochrony praw człowieka na poziomie niższym niż prawo krajowe (art. 53), a taki skutek mogłoby mieć zakwestionowanie statusu zrzeszenia jako związku zawodowego.

Ciekawą kwestią jest w tym kontekście możliwość odniesienia użytych w tekstach autentycznych Konwencji pojęć *trade unions* (ang.) oraz *syndikats* (fr.) także do organizacji pracodawców. Taka interpretacja ma swoich zwolenników i argumenty na swoje poparcie: teleologiczny – mający w swojej perspektywie zrównanie pozycji przedstawicieli pracodawców z przedstawicielami pracowników w sporach dotyczących zatrudnienia oraz systemowy – związany z dostosowaniem strony podmiotowej prawa do organizowania się, wynikającego z art. 11 EKPC, do regulacji innych instrumentów międzynarodowej ochrony praw człowieka, takich jak Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 87²¹ czy Europejska Karta Społeczna (EKS)²², które uprawniają w tym zakresie zarówno związki zawodowe, jak i organizacje pracodawców²³. Nie wspiera jej jednak nie tylko wykładnia gramatyczna, ale też historyczna. Jeśli przyjrzymy się procesowi redagowania obecnego art. 11 Konwencji, to zauważymy, że wprowadzenie do jego treści prawa do tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów było podyktowane chęcią dostosowania kształtu tego przepisu do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, regulującej odrębnie wolność zrzeszania się

¹⁹ Wyrok ETPC w sprawie *Young, James i Webster przeciwko Wielkiej Brytanii* z 13.8.1981 r., nr skarg 7601/76 oraz 7806/77, § 52; wyrok ETPC w sprawie *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii* z 27.2.2007 r., nr skargi 11002/05, § 37; wyrok ETPC w sprawie *Vörður Ólafsson przeciwko Islandii* z 27.4.2010 r., nr skargi 20161/06, § 45.

²⁰ Por. np. decyzję ETPC w sprawie *Karakurt przeciwko Austrii* z 14.9.1999 r., nr skargi 32441/96.

²¹ Dz.U. z 1958 r., Nr 29, poz. 125.

²² Dz.U. z 1999 r., Nr 8, poz. 67.

²³ Por. F. Dorssemont, *The Right to Form and to Join Trade Unions for the Protection of His Interests under Article 11 ECHR* [w:] „European Labour Law Journal” 2010, t. 1, nr 2, s. 193–194.

(art. 20) oraz wspomniane wolności związkowe (art. 23 ust. 4)²⁴. W konsekwencji, art. 11 EKPC dokładnie odtwarza – w obu wersjach językowych – brzmienie ostatniego z tych postanowień. Trzeba więc zwrócić uwagę, że kontekst, w jakim w art. 23 Deklaracji proklamowane jest prawo do tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów, jest kontekstem ściśle pracowniczym – wątek praw pracodawców jest w nim całkowicie pominięty.

Na tym nie kończą się wątpliwości związane z szerokim rozumieniem pojęcia „związek zawodowy”. Otóż, nieprzekonujące wydają się również argumenty teleologiczny i systemowy. W pierwszym przypadku, literalne rozumienie strony podmiotowej prawa do organizowania się nie stoi na przeszkodzie honorowaniu praw organizacji pracodawców w ramach ogólnej wolności zrzeszania się, tak jak to się dzieje z partiami politycznymi, którym w interpretacji Trybunału przysługuje prawo do podejmowania i swobodnego prowadzenia swojej działalności²⁵. Z kolei, z systemowego punktu widzenia, regulacja art. 11 EKPC wcale nie jest taka specyficzna, zważywszy na brzmienie art. 22 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych²⁶, art. 8 Międzynarodowego paktu praw gospodarczych, socjalnych i kulturalnych oraz art. 8 Protokołu z San Salwador²⁷, a więc przepisów, które na podobieństwo art. 11 ust.1 EKPC, *expressis verbis* upodmiotowiają wyłącznie związki zawodowe.

Reasumując, nie dostrzegam potrzeby odejścia w tym względzie od literalnego rozumienia pojęcia „związek zawodowy”. Wykładnia zmierzająca w takim kierunku zawsze powinna być ostatecznością, zwłaszcza gdy nie stoją za nią rzeczywiste intencje twórców umowy. Tymczasem, w czasie prac nad EKPC istniała już Konwencja MOP nr 87 dotycząca wolności związkowej i ochrony praw związkowych, proklamująca w art. 2 prawo pracowników i pracodawców, bez jakiegokolwiek rozróżnienia, do tworzenia organizacji i przystępowania do nich²⁸. Jest więc ewidentne, że autorzy EKPC uważali za potrzebne wyróżnienie w kontekście wolności zrzeszania się związków zawodowych i nie dostrzegali takiej potrzeby w odniesieniu do organizacji pracodawców. Z tym faktem nie wiązałbym jednak konsekwencji ani dla praw organizacji pracodawców w zakresie rokowań zbiorowych, w których muszą one pozostać partnerem związków zawodowych, także dlatego, by prawo tych ostatnich do „ochrony interesów”

²⁴ *Travaux préparatoires* do art. 11 EKPC, Council of Europe, 16. 08. 1956, DH (56) 16, [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART11-DH\(56\)16-EN1693924.PDF](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART11-DH(56)16-EN1693924.PDF), s. 10–11.

²⁵ Por. A. Wróbel [w:] L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I. *Komentarz do artykułów 1–18*, Warszawa 2010, s. 687.

²⁶ Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.

²⁷ Tekst [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, Toruń 1993. Jako niewiążącemu dla państw–stron Konwencji, instrumentowi temu przypisać należy mniejsze znaczenie od pozostałych, gdy chodzi o wpływ na interpretację Konwencji, ale i on może służyć do pokazania tego, co jest „wspólnym gruntem nowoczesnych społeczeństw” odnośnie do jakiegoś zagadnienia, istotnego dla jej wykładni; por. wyrok ETPC w sprawie *Demir i Baykara przeciwko Turcji* z 12.11.2008 r., nr skargi 34503/97, § 85–86).

²⁸ Dz. U. z 1958 r., Nr 29, poz. 125.

swoich członków nie doznało szwanku, ani dla swobody prowadzenia przez te zrzeszenia innej właściwej im działalności na zasadach ogólnych art. 11 ust. 1 Konwencji. Natomiast może być to argument na rzecz postrzegania związków zawodowych jako bardziej oczywistego, bo zasługującego na wyróżnienie, a przez to jednak ważniejszego, komponentu społeczeństwa demokratycznego, co z kolei nie byłoby bez znaczenia w przypadku rozstrzygania kolizji ich interesów z interesami organizacji pracodawców (np. przy udzielaniu odpowiedzi na pytanie, czy uznanie prawa do strajku pracowników i związków zawodowych musi mieć swój wprost proporcjonalny ekwiwalent w prawie pracodawców do lockoutu).

Jak wynika ze strasburskiego *case law*, do kategorii zrzeszeń kwalifikowane są wyłącznie podmioty prywatne, tj. takie, które nie wykazują zbyt ścisłych powiązań ze strukturami i zadaniami państwa. Wnioski wyciągane są tu na podstawie sposobu powstania zrzeszenia (a konkretnie tego, czy nie zostało ono powołane do życia w drodze ustawowej), celów zrzeszenia (czy obejmują także zadania publiczne, w szczególności, czy wiąże się z tym cedowanie na nie kompetencji władczych przez państwo) i sposobu ich określenia (samodzielny czy narzucony), a także innych emanacji zależności zrzeszenia od państwa (przejawiających się np. możliwościami ingerowania w decyzje podejmowane przez zrzeszenie)²⁹. Kryteriom tym nie sprostały m.in. organizacje samorządu zawodowego wolnych zawodów (lekarzy³⁰, adwokatów³¹ czy notariuszy³²), rady zakładowe³³, zrzeszenia studentów³⁴ czy związek rybołówstwa³⁵.

Gdyby jednak zaszła potrzeba ustalenia, czy dane zrzeszenie (w rozumieniu art. 11 Konwencji) jest również związkiem zawodowym (a potrzeba taka może się zrodzić na tle wolności podejmowania działań w celu ochrony interesów zawodowych członków związku, czyli gwarancji adresowanej tylko do związku zawodowego), to byłoby to możliwe w oparciu o analizę celów zrzeszenia. Jak bowiem zauważyła Komisja w sprawie *National and Local Government Officers Association (NALGO) przeciwko Wielkiej Brytanii*, związki zawodowe odgrywają szczególną rolę na polu zatrudnienia, co odróżnia je od innych zrzeszeń

²⁹ Por np. wyrok ETPC w sprawie *Le Compte, Van Leuven i De Meyere przeciwko Belgii* z 23.6.1981 r., nr skarg 6878/75 i 7238/75, § 64–65; *Sigurjónsson przeciwko Islandii*, § 30–31; decyzję EKmPC w sprawie *M. A. przeciwko Szwecji* z 14.1.1998 r., nr skargi 32721/96. W sprawie *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii* (§ 40) Trybunał scharakteryzował zrzeszenie i związek zawodowy jako „prywatne i niezależne ciało, nie zaś – z powodu np. otrzymywania środków publicznych lub wykonywania nałożonych na niego obowiązków publicznych – podmiot działający w szerszym kontekście, takim jak wspieranie państwa w zapewnieniu korzystania z praw i wolności, co do gry może włączyć inne względy”.

³⁰ Por. *Le Compte Van Leuven i De Meyere przeciwko Belgii*.

³¹ Por. decyzję EKmPC w sprawie *M. A. przeciwko Hiszpanii* z 2.7.1990 r., nr skargi 13750/88.

³² Por. decyzję ETPC w sprawie *O. V. R. przeciwko Rosji* z 3.4.2001 r., nr skargi 44319/98.

³³ Por. *Karakurt przeciwko Austrii*.

³⁴ Por. *M. A. przeciwko Szwecji*.

³⁵ Por. decyzję EKmPC w sprawie *Jalkalan Kalastuskunta i inni przeciwko Finlandii* z 15.5.1996 r., nr skargi 25155/94.

i organizacji³⁶. Ich celem jest obrona interesów swych członków, którymi mogą być „pracownicy i, bardziej ogólnie, osoby znajdujące się w stosunku zatrudnienia”³⁷. Z kolei określeniu tego, kto prócz pracowników znajduje się w stosunku zatrudnienia, towarzyszy założenie, że ust. 2 art. 11 nie wyłącza żadnej grupy pracowniczej spod ochrony wolności związkowych³⁸. Ocena dokonywana jest w tym zakresie z uwzględnieniem innych instrumentów międzynarodowych, zwłaszcza dorobku prawnego Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP)³⁹. Wypracowane w ten sposób kryteria pozwoliły Trybunałowi na uznanie duchownych rumuńskiego Kościoła prawosławnego za osoby uprawnione do założenia związku zawodowego, a z drugiej strony, doprowadziły do odrzucenia zarzutu pogwałcenia Konwencji wobec rolników, którym odmówiono rejestracji ich zrzeszenia jako związku zawodowego.

W pierwszej sprawie w grę wchodziły takie okoliczności jak: ustanowienie duchownych przez biskupa i wykonywanie przez nich swoich obowiązków pod jego przewodnictwem; charakter tych obowiązków, niesprowadzający się wyłącznie do posługi duchowej; fakt częściowego finansowania ich działalności przez państwo; odprowadzanie przez rumuński Kościół prawosławny składek od płaconego duchownym wynagrodzenia i obowiązek tych ostatnich do zapłacenia od niego podatku dochodowego oraz pokrycia składek na ubezpieczenie społeczne, z czym wiązało się prawo do korzystania z tego ubezpieczenia na zasadach ogólnych⁴⁰.

Druga sprawa dotyczyła rolników indywidualnych, działających na własny rachunek, którym odmówiono prawa do tworzenia własnych związków zawodowych. Trybunał uznał, że regulacja tej kwestii, ze względu na jej delikatną naturę i różnice w podejściu wśród państw–stron, mieści się w marginesie oceny pozwanego państwa, a zatem odrzucił tezę, że z art. 11 Konwencji wynika ogólny obowiązek umożliwienia tej grupie zawodowej tworzenia organizacji mających status związków zawodowych⁴¹.

Jednakowoż, Trybunał nie postrzega związków zawodowych jako zrzeszeń politycznie neutralnych, zajmujących się wyłącznie kwestiami związanymi z dobrobytem swoich członków. W sprawie *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii* przyznał on mianowicie,

³⁶ Por. decyzję EKmPC w sprawie *National and Local Government Officers Association (NALGO) przeciwko Wielkiej Brytanii* z 1.9.1993 r., nr skargi 21386/93.

³⁷ Wyrok ETPC w sprawie *Manole i „Les Cultivateurs Directs de Roumanie” przeciwko Rumunii* z 16.6.2015 r., nr skargi 46551/06, § 59.

³⁸ Wyrok ETPC w sprawie *Sindicatul „Păstorul cel Bun” przeciwko Rumunii* z 9.7.2013 r., nr skargi 2330/09, § 145.

³⁹ Ibidem, § 142; *Manole i „Les Cultivateurs Directs de Roumanie” przeciwko Rumunii*, § 68 i 71.

⁴⁰ *Sindicatul „Păstorul cel Bun”*, § 143; por. też definicję związku zawodowego sformułowaną w zdaniu zbieżnym sędziego Wojtyczka, dołączonym do tego wyroku (pkt 3), w którym wskazuje się, że prawo do tworzenia związków zawodowych mają osoby uzyskujące korzyści z pracy świadczonej pod kierownictwem.

⁴¹ *Manole i „Les Cultivateurs Directs de Roumanie” przeciwko Rumunii*, § 70.

że związki „często mają charakter ideologiczny, posiadając zdecydowane poglądy na sprawy społeczne i polityczne”⁴². Co więcej, zarówno w przeszłości, jak i do pewnego stopnia dzisiaj, są one zwykle powiązane z partiami i ruchami politycznymi, w szczególności lewicowymi⁴³.

Reprezentatywny związek zawodowy

Konwencja europejska nie posługuje się kategorią „reprezentatywnego związku zawodowego”, niemniej praktyka jej stosowania wskazuje, że status ten ma znaczenie dla zakresu korzystania z wolności związkowych. Chodzi tu o gwarancje wynikające z art. 11, a precyzyjniej rzecz ujmując, o wolność podejmowania działań w celu ochrony interesów zawodowych członków związku, o czym wspominam poniżej, w szczególności zaś o takie gwarancje, jak prawo do uczestniczenia w rokowaniach zbiorowych oraz prawo do zawierania układów zbiorowych pracy. Uprzywilejowanie w tym zakresie związków reprezentatywnych przez państwa–strony Konwencji podlegało w strasburskiej jurysprudencji ocenie uwzględniającej art. 14 tej umowy, tj. zakaz dyskryminacji. Stosownie do wypracowanych przez Trybunał w belgijskiej sprawie językowej⁴⁴ i honorowanych w późniejszych orzeczeniach kryteriów dyskryminacji, zróżnicowane traktowanie podmiotów jest sprzeczne z Konwencją, chyba że ma „obiektywne i racjonalne uzasadnienie”. Ze spełnieniem tego warunku mamy do czynienia wówczas, gdy zróżnicowanie służy osiągnięciu jakiegoś prawowitego celu, a między tym celem a użytymi środkami zachowany jest stosunek proporcjonalności.

W sprawie *Swedish Engine Drivers' Union przeciwko Szwecji*⁴⁵, skarżącemu związkowi zawodowemu skupiającemu 20%–25% zatrudnionych odmówiono prawa do zawarcia układu zbiorowego z urzędem do spraw rokowań zbiorowych, reprezentującym państwo jako pracodawcę, podczas gdy stroną tego porozumienia stała się federacja zrzeszająca 75%–80% personelu. Trybunał uznał, że przyjęta przez Szwecję zasada zawierania układów zbiorowych pracy tylko z najbardziej reprezentatywnymi związkami zawodowymi, pozwalająca ograniczyć liczbę partnerów negocjacji, jest proporcjonalnym środkiem realizacji prawowitego celu, którym jest tu efektywność rokowań, tj. stworzenie warunków ułatwiających osiągnięcie porozumienia⁴⁶.

⁴² *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 50.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Wyrok ETPC w sprawie „*Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*” z 23.7.1968 r., nr skarg 1474/62, 1677/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64, § 10.

⁴⁵ Wyrok ETPC w sprawie *Swedish Engine Drivers' Union przeciwko Szwecji* z 6.2.1976 r., nr skargi 5614/72, § 45 – 48.

⁴⁶ Podobnie w decyzji ETPC w sprawie *Schettini i inni przeciwko Włochom* z 9.11.2000 r. (nr skargi 29529/95), Trybunał zauważył, że wykluczenie z rokowań zbiorowych związków zawodowych, które nie są najbardziej reprezentatywne, jest usprawiedliwione przez potrzebę ochrony powodzenia i efektywności negocjacji i może być uznane za cel prawowity.

Trybunał nie może jednak uciec od oceny praktyki stosowania ustalonych w prawie wewnętrznym kryteriów reprezentatywności, pod kątem jej zgodności z wymaganiami Konwencji. Dlatego w przywołanej sprawie wziął on pod uwagę liczbę pracowników zrzeszonych w związkach zawodowych, których dotyczyły okoliczności faktyczne oraz badał przyczynę odmiennego potraktowania podobnego związku z innej branży⁴⁷.

Kluczowe dla badanej kwestii rozstrzygnięcie w sprawie *Swedish Engine Drivers' Union* liczy sobie już 40 lat, co może rodzić pytanie o jego aktualność. Trzeba więc dodać, że w zakresie wyrażonej w nim zasady dotyczącej dopuszczalności uprzywilejowywania związków reprezentatywnych (najbardziej reprezentatywnych) w kontekście prawa do rokowań zbiorowych, afirmatywnie wypowiedziała się w 2008 r. Wielka Izba Trybunału. Tak bowiem należy rozumieć jej stwierdzenie, że państwa mają wolną rękę co do sposobu, w jaki zorganizują system rokowań zbiorowych, np. gwarantując specjalny status reprezentatywnym związkom zawodowym⁴⁸.

Osobowość prawna związku zawodowego

O ile modelową sytuacją jest korzystanie z praw przewidzianych w Konwencji, a w razie ich naruszenia, z procedury skargi indywidualnej do Trybunału, przez związek zawodowy posiadający w rozumieniu właściwego prawa wewnętrznego osobowość prawną, to jej kłopotliwym wariantem jest problematyka podmiotowości i *locus standi* zrzeszeń niemających tego przymiotu. Źródłem takiego stanu rzeczy może być przede wszystkim brak wymogu posiadania osobowości prawnej albo uniemożliwienie jej uzyskania bądź pozbawienie jej w wyniku działań bądź zaniechań państwa – strony EKPC.

Z punktu widzenia Konwencji jest zasadniczo indyferentne, czy zrzeszenie będzie funkcjonowało jako osoba prawna, czy też podmiot pozbawiony tego statusu. Umowa ta nie formułuje wprost prawa do osobowości prawnej, ani też generalne uprawnienie o takiej treści nie zostało wyczytane z żadnej z jej gwarancji⁴⁹. Skoro tak, to brak osobowości prawnej, której nie wymaga od zrzeszenia prawo krajowe bądź o którą zrzeszenie – mając taką możliwość – nie wystąpiło, nie będzie stanowił naruszenia Konwencji. Jednocześnie fakt, że zrzeszenie nie posiada osobowości prawnej, nie musi być sam w sobie przeszkodą do wniesienia skargi do Trybunału, choć oczywiście może pociągać za

⁴⁷ *Swedish Engine Drivers' Union przeciwko Szwecji*, § 46-47.

⁴⁸ *Demir i Baykara przeciwko Turcji*, § 154; podobnie Trybunał w decyzji w sprawie *The Familia Trade Unions General Federation przeciwko Rumunii* z 8.10.2013 r., nr skargi 10684/04, § 42.

⁴⁹ W opinii sędziego Vučinića zawartej w zdaniu częściowo zbieżnym, częściowo odrębnym do wyroku ETPC w sprawie *Kurić i inni przeciwko Słowenii* z 26.6.2012 r. (nr skargi 26828/06) prawo do osobowości prawnej jest *implicite* zawarte w art. 8 ust. 1 Konwencji.

sobą komplikacje związane ze statusem ofiary i wymogiem uprzedniego wykorzystania wszelkich środków ochrony krajowej.

Gdy jednak związkowi zawodowemu odmówiono nadania osobowości prawnej bądź pozbawiono go jej, sytuacja przedstawia się nieco inaczej. Co prawda, w orzecznictwie Komisji podkreślano, że odmowa rejestracji zrzeszenia (co wiąże się z brakiem osobowości prawnej⁵⁰) nie musi oznaczać ingerencji w art. 11, o ile zrzeszenie może bez tego prowadzić swoją działalność⁵¹, ale w praktyce trudno spodziewać się, by brak osobowości prawnej nie niósł ze sobą negatywnych konsekwencji dla działalności takiego zrzeszenia, jak związek zawodowy. Trybunał zajmuje obecnie stanowisko, zgodnie z którym uznanie podmiotowości prawnej zrzeszenia jest jednym z najważniejszych aspektów wolności, o której mówi art. 11 Konwencji, a odmowa w tym zakresie stanowi ingerencję w to uprawnienie⁵². Fakt jednak, że sprawdza on, w jaki sposób brak osobowości prawnej odbije się na działalności zrzeszenia świadczy, że mimo wszystko w jego podejściu nie ma automatyzmu⁵³.

Logiczną konsekwencją takiego stanowiska jest w obszarze procedury skargowej – przyjęcie rozumienia pojęcia „organizacja pozarządowa”, które obejmuje także zrzeszenia niezarejestrowane lub rozwiązane⁵⁴. Jak podkreślała Komisja, a zaaprobował Trybunał, każde inne stanowisko byłoby poważnym ograniczeniem prawa organizacji pozarządowych do składania skarg indywidualnych⁵⁵. Poza tym, oznaczałoby faktyczne usankcjonowanie naruszenia Konwencji.

Wolności związkowe

Kwestia wolności związkowych wymaga podjęcia następujących zagadnień: po pierwsze, udzielenia odpowiedzi na pytanie, jakie uprawnienia wynikają z wolności związkowych; po drugie, w stosunku do których z nich związek zawodowy ma status podmiotu uprawnionego.

Pojęcie „wolności związkowych” odnosi się do tej części art. 11 ust 1, która zapewnia każdemu prawo tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów. Z redakcji analizowanego przepisu

⁵⁰ Rejestracja zrzeszenia nie musi oznaczać uzyskania przez nie osobowości prawnej, ale uzyskanie osobowości prawnej zawsze się wiąże z jakąś formą rejestracji. Tak więc odmowa rejestracji wyklucza uzyskanie osobowości prawnej przez zrzeszenie.

⁵¹ Por. np. decyzję EKmPC w sprawie *Movement for Democratic Kingdom przeciwko Bułgarii* z 29.11.1995 r., nr skargi 27608/95 i wskazane tam inne decyzje Komisji.

⁵² W ten sposób Trybunał wypowiedział się ostatnio np. w sprawie *Church of Scientology of St Petersburg i inni przeciwko Rosji* (wyrok z 2.10.2014 r., nr skargi 47191/06, § 37).

⁵³ Ibidem, § 38-39. W sprawie *Demir i Baykara przeciwko Turcji* (§ 112-116) Trybunał podjął wątek wpływu braku osobowości prawnej na działalność związku zawodowego.

⁵⁴ Por. np. decyzję EKmPC w sprawie *Stankov i Zjednoczona Organizacja Macedońska „Ilinden” przeciwko Bułgarii* z 29.6.1998 r., nr skarg 29221/95 oraz 29225/95; por. też *Sindicatul „Păstorul cel Bun” przeciwko Rumunii*, § 70.

⁵⁵ *Stankov i Zjednoczona Organizacja Macedońska „Ilinden” przeciwko Bułgarii*; por. też wyrok ETPC z 2.10.2001 r. w tej samej sprawie, § 57.

wynika, że wolności te postrzegane są jako element wolności zrzeszania się i że nie oddają całej substancji tego uprawnienia⁵⁶.

Analiza tej części art. 11 ust. 1 implikuje pytanie o konsekwencje jej semantycznej budowy. Czy fragment o „ochronie swoich interesów” wnosi cokolwiek do substancji uprawnieniowej tego przepisu? Ze stanowiska zajętego przez Trybunał w sprawie *National Union of Belgian Police przeciwko Belgii* wynika, że odpowiedź jest w tym przypadku twierdząca⁵⁷, o czym szerzej piszę w dalszej części artykułu.

Zacznijmy jednak od dwóch gwarancji wymienionych w tym fragmencie *explicite*: prawa do tworzenia związków zawodowych oraz prawa do przystępowania do związków zawodowych. Praktyka strasburska zdążyła już potwierdzić aspekt negatywny drugiego z tych uprawnień, obejmujący prawo do nieprzystępowania do zrzeszenia oraz prawo do wystąpienia z niego (co tylko potwierdza narzucający się wniosek, że prawo do przystąpienia do zrzeszenia obejmuje również prawo do pozostawania jego członkiem)⁵⁸. Z kolei, możliwość nietworzenia związków zawodowych nigdy nie była kwestią sporną. Należy założyć, że obie gwarancje uzupełniają *implicite* prawo do swobodnego prowadzenia działalności związkowej, jako że warunkuje ono sens tworzenia i przystępowania do związków zawodowych, a zarazem zyskuje oparcie we wspomnianym już sformułowaniu o „ochronie swoich interesów”.

Elementem prawa do tworzenia związków zawodowych jest prawo tych ostatnich do samorządzenia się, w tym przyjmowania i stosowania własnych regulacji wewnętrznych⁵⁹. Na poziomie szczegółu to między innymi prawo do określenia warunków członkostwa, związanych z nim formalności i składek czy rodzaju zatrudnienia uprawniającego do przystąpienia do związku⁶⁰, prawo do swobodnego wyboru swoich przedstawicieli⁶¹ oraz prawo do organizowania

⁵⁶ Trybunał określa wolności związkowe jako jedną z form czy też szczególnie aspekt wolności zrzeszania się, por. np. wyrok ETPC w sprawie *Shmidt i Dahlström przeciwko Szwecji* z 6.2.1976 r., nr skargi 5589/72, § 34. Z kolei w wyroku w sprawie *United Communist Party of Turkey i inni przeciwko Turcji* z 30.1.1998 r. (nr skargi 19392/92, § 24) Trybunał kategorycznie stwierdził, że związki zawodowe są tylko jedną z form korzystania z wolności zrzeszania się i w żaden sposób nie wykluczają innych, np. partii politycznych.

⁵⁷ Wyrok ETPC w sprawie *National Union of Belgian Police przeciwko Belgii* z 27.10.1975 r., nr skargi 4464/70, § 39. Stanowisko to było, od czasu do czasu, przypomniane w późniejszym orzecznictwie, por. wyrok ETPC w sprawie *Wilson, the National Union of Journalists i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* z 2.7.2002 r., nr skarg 30668/96, 30671/96, 30678/96, § 42; wyrok ETPC w sprawie *Tüm Haber Sen and Çınar przeciwko Turcji* z 21.2.2006 r., nr skargi 28602/95, § 28; wyrok w sprawie *Danilenkov i inni przeciwko Rosji* z 30.7.2009 r., nr skargi 67336/01, § 121.

⁵⁸ Por. *Sigurjónsson przeciwko Islandii*, § 35; wyrok ETPC w sprawie *Gustafsson przeciwko Szwecji* z 25.4.1996 r., nr skargi 15573/89, § 45; wyrok ETPC w sprawie *Sørensen i Rasmussen przeciwko Danii* z 11.1.2006 r., nr skarg 52562/99, 52620/99, § 75.

⁵⁹ Por np. *National and Local Government Officers Association (NALGO) przeciwko Wielkiej Brytanii*; por też *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 38.

⁶⁰ *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 38.

⁶¹ Por. decyzję EKmPC w sprawie *X przeciwko Irlandii* z 1.2.1971 r., nr skargi 4125/69.

własnej administracji⁶². W bloku tym należałoby także umieścić prawo związku zawodowego do usuwania ze swych szeregów członków nie stosujących się do obowiązujących w nim regul⁶³, a także, potwierdzone w orzecznictwie dotyczącym innych niż związki zawodowy zrzeszeń, prawo do wyboru przez zrzeszenie swojej nazwy⁶⁴.

Prócz ostatniego, wszystkie powyższe uprawnienia wymienione zostały w art. 3 Konwencji MOP nr 87 bądź też są ich oczywistymi konsekwencjami. Nie jest to dzieło przypadku, tylko efekt świadomego nawiązywania do tej umowy przez organy strasburskie⁶⁵. Jak to zauważył Trybunał w jednej ze spraw, przyjęcie w odniesieniu do art. 11 Konwencji interpretacji zakresu wolności zrzeszania się w związkach zawodowych, która byłaby o wiele węższa niż ta dominująca w prawie międzynarodowym, byłoby niezgodne ze stosowaną przez niego metodą wykładni tej umowy, zakładającą uwzględnianie w tym procesie elementów prawa międzynarodowego innych niż Konwencja wraz z ich rozumieniem nadawanym przez odpowiednie organy oraz praktyki państw europejskich, będącej odzwierciedleniem wspólnych wartości tych państw⁶⁶.

Dodajmy zatem, że art. 3 Konwencji MOP nr 87 przewiduje również takie gwarancje służące organizacjom pracodawców i pracowników, jak prawo do organizowania swojej działalności i prawo do formułowania swojego programu. Ponadto, w orzecznictwie strasburskim przywoływany jest też art. 5 wspomnianej Konwencji, który zapewnia rzeczonym organizacjom prawo do tworzenia federacji i konfederacji oraz przystępowania do nich, a także przystępowania do międzynarodowych organizacji pracowników i pracodawców⁶⁷. Nie znajduję przekonujących argumentów, które mogłyby podważyć tezę, że uprawnienia te objęte są ochroną także na gruncie EKPC⁶⁸.

⁶² Ibidem.

⁶³ *National and Local Government Officers Association (NALGO) przeciwko Wielkiej Brytanii*.

⁶⁴ Wyrok ETPC w sprawie *The United Communist Party of Turkey i inni przeciwko Turcji* z 30.1.1998 r., nr skargi 19392/92, § 53-54; por. też wyrok ETPC w sprawie *Association of Citizens Radko i Paunkovski przeciwko Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii*, z 15.1.2009 r., nr skargi 74651/01, § 73-75.

⁶⁵ Np. *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 38. W cytowanej wyżej sprawie *X przeciwko Irlandii*, Komisja przeprowadziła wywód uzasadniający powoływanie się przez nią na Konwencję MOP nr 87, w którym podniosła, że wszystkie ówczesne państwa–strony EKPC, z wyjątkiem Turcji, ratyfikowały tę umowę oraz zwróciła uwagę na fakt, że prace przygotowawcze nad EKPC pokazują podobieństwo jej art. 11 do art. 22 MPPOP, a przepis ten wprost nawiązuje do Konwencji nr 87.

⁶⁶ Wyrok ETPC w sprawie *The National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii* z 8.4.2014 r., nr skargi 31045/10, § 76.

⁶⁷ *Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 38; decyzja EKmPC w sprawie *Johansson przeciwko Szwecji* z 7.5.1990 r., nr skargi 13537/88.

⁶⁸ Por. decyzję EKmPC w sprawie *Cheall przeciwko Wielkiej Brytanii* z 13.5.1985 r., nr skargi 10550/83, s. 185.

Oba wymienione artykuły Konwencji nr 87 nawiązują zarówno do gwarancji związanych z działalnością wewnętrzną⁶⁹, jak i zewnętrzną związków zawodowych. Zakres i konwencyjne podstawy tych ostatnich podzieliły organy strasburskie w sprawie *National Union of Belgian Police*. Chodziło o prawo do bycia stroną konsultacji⁷⁰, które Komisja uznała za kluczowy element (*essential component*) działalności związkowej, objęty gwarancjami art. 11 ust. 1 Konwencji. Tego zapatrywania nie podzielił jednak Trybunał przypominając, że owe prawo nie jest wspomniane w art. 11 ust. 1, nie jest także powszechnie uznane w prawie krajowym państw–stron Konwencji, nie można również traktować go jako niezbędnego dla efektywnego korzystania z wolności związkowych. Co więcej, w przyjętej w roku 1961 Europejskiej Karcie Społecznej mowa tylko o obowiązku promowania wspólnych konsultacji między pracownikami a pracodawcami, z czego, w rozumieniu Trybunału, nie wynika rzeczywiste prawo do konsultacji. Gdyby zatem przeważało stanowisko Komisji, trzeba by było uznać, że EKS jest z perspektywy tego uprawnienia krokiem do tyłu.

Jednocześnie jednak, Trybunał twórczo zinterpretował sformułowanie „dla ochrony swoich interesów” jako przesądzające o istnieniu w ramach art. 11 ust. 1 gwarancji dla wolności podejmowania przez związki zawodowe działań w celu ochrony interesów zawodowych swoich członków⁷¹ (w tym kontekście wspominał on o prawie członków związku zawodowego do tego, by reprezentujący ich związek został wysłuchany, co można rozumieć jako próbę wytłumaczenia dlaczego na tle umowy chroniącej prawa indywidualne obejmuje się ochroną prawa podmiot kolektywny⁷²). Na państwach–stronach Konwencji spoczywa zatem ekwiwalentny obowiązek zezwolenia i uczynienia możliwym prowadzenia i rozwoju tej działalności, przy czym zachowują one wolną rękę w zakresie środków służących urzeczywistnieniu tego obowiązku⁷³. W omawianej sprawie Trybunał zadowolił się samą możliwością swobodnego angażowania się przez skarżący związek w spór z rządem, w tym w przedstawianiu żądań i reprezentowanie swoich członków⁷⁴. Rok później sąd ten przyznał, że obowiązkowi uczynienia możliwym prowadzenia i rozwoju działalności związkowej czyni zadość zagwarantowanie prawa do rokowań zbiorowych, prawa do układów zbiorowych pracy oraz prawa do strajku⁷⁵. Przez długi czas był on jednak niechętny pogładowi,

⁶⁹ Prawo do tworzenia federacji i konfederacji oraz międzynarodowych organizacji pracowników i pracodawców pociąga za sobą – na podobieństwo prawa do tworzenia związków zawodowych – uprawnienia w zakresie samorządzenia się tych zrzeszeń; por. art. 6 Konwencji nr 87.

⁷⁰ *National Union of Belgian Police przeciwko Belgii*, § 38.

⁷¹ *Ibidem*, § 39.

⁷² Prawo do bycia wysłuchanym pojawia się w orzecznictwie strasburskim także jako prawo związku zawodowego; por. *Wilson, the National Union of Journalists i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 44.

⁷³ *National Union of Belgian Police przeciwko Belgii*, § 39.

⁷⁴ *Ibidem*, § 40.

⁷⁵ Por. wyrok ETPC w sprawie *Schmidt i Dahlström przeciwko Szwecji* z 6.2.1976 r., nr skargi 5589/72, § 39.

że z Konwencji wynika jednoznaczny obowiązek zapewnienia któregokolwiek z tych uprawnień⁷⁶.

Przełom nastąpił w 2008 r. w sprawie *Demir i Baykara przeciwko Turcji*, w której Wielka Izba Trybunału postanowiła zmienić swoje dotychczasowe stanowisko. Za uzasadnienie posłużył jej dyskusyjny argument o rozwoju prawa pracy, zarówno na szczeblu międzynarodowym, jak i krajowym oraz praktyki krajowej państw–stron w tym zakresie. Zważywszy na metrykę przywołanych w tym kontekście dokumentów międzynarodowych oraz ich raczej stabilną wykładnię, dokonywaną przez odpowiednie organy kontrolne⁷⁷, mniej wątpliwości budzi mówienie o rewolucji w orzecznictwie strasburskim, związanej z tym wyrokiem, niż o ewolucji prawa międzynarodowego współzasadniającej tę rewolucję. Tak czy inaczej, Trybunał stwierdził, że jego orzecznictwo dotyczące tego, że „prawo do rokowań zbiorowych oraz zawierania układów zbiorowych pracy nie jest wrodzonym elementem art. 11 [...] powinno być ponownie przemyślane”, by następnie dojść do wniosku, że „prawo do rokowań zbiorowych z pracodawcą stało się w zasadzie jednym z kluczowych [essential] elementów prawa do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych dla ochrony interesów” ich członków⁷⁸.

W tej konkretnej sprawie skład orzekający uznał, że prawo do rokowań zbiorowych doznało uszczerbku, ponieważ, dobrowolnie zawarty i funkcjonujący przez dwa lata układ zbiorowy pracy został unieważniony *ex tunc* przez sąd krajowy z powodu tego, co Trybunał uznał za zaniechania legislacyjne pozwanego państwa, które uniemożliwiły nadanie układowi skutku prawnego⁷⁹. Rozstrzygając kolejny spór, Trybunał odrzucił jednak twierdzenie, że na państwach–stronach Konwencji ciąży pozytywny obowiązek zapewnienia obowiązkowego, ustawowego mechanizmu rokowań zbiorowych, nawet, gdy ze względu na rozproszenie pracowników między pracodawcami – jak ma to miejsce w sektorze rolniczym – prowadzenie dobrowolnych rokowań jest w praktyce utrudnione⁸⁰.

Jak wspominałem już wcześniej, Trybunał pozostawił państwu swobodę kształtowania systemu rokowań zbiorowych, w ramach przysługującego każdemu z nich marginesu oceny. To co rodzi wątpliwości, to jego zakres, innymi słowy to, czy jest to margines szeroki, czy też wąski. Fragment uzasadnienia wyroku w sprawie *Demir i Baykara* służył skarżącym w kolejnych sporach⁸¹

⁷⁶ *Swedish Engine Drivers' Union*, § 39; por. *Wilson, the National Union of Journalists i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 44.

⁷⁷ Wyrok ETPC w sprawie *Demir i Baykara przeciwko Turcji*, § 147-150.

⁷⁸ *Ibidem*, § 153-154.

⁷⁹ *Ibidem*, § 157, 167-169.

⁸⁰ Decyzja ETPC w sprawie *Unite the Union przeciwko Wielkiej Brytanii* z 3. 05. 2016 r., skarga 65397/13, § 65.

⁸¹ *Ibidem*, § 48.

dowodzeniu drugiej z tych tez⁸². Jednocześnie, w tym samym rozstrzygnięciu, Trybunał orzekł, że państwa mogą wprowadzić regulację dopuszczającą do rokowań zbiorowych tylko związki reprezentatywne⁸³, co oznacza, że prawo do rokowań zbiorowych nie jest rozumiane przez niego jako prawo służące każdemu związkowi zawodowemu. Późniejsza judykatura strasburska utwierdza w przekonaniu, że mimo deklarowanej „kluczowości” rzeczonoego uprawnienia, margines, z którego korzystają państwa kształtując swój model rokowań zbiorowych nie jest marginesem wąskim⁸⁴. Wydaje się więc, że Trybunał nie tylko nie zamierza roztoczyć nad tym uprawnieniem szerszej ochrony niż czynią to inne standardy międzynarodowe, zwłaszcza art. 6 Europejskiej Karty Społecznej, ale że jego gotowość do wkraczania w stosunki krajowe ograniczać się będzie raczej do jaskrawych naruszeń tego prawa.

Okoliczności przesądzające o stwierdzeniu naruszenia prawa do rokowań zbiorowych w sprawie *Demir i Baykara* sugerują, że elementem tego uprawnienia w ramach art. 11 Konwencji jest prawo do zawierania układów zbiorowych pracy. Z międzynarodowych standardów pracy wynika jednak, że rokowania zbiorowe nie muszą mieć na celu zawierania porozumień mających status zbiorowych układów pracy⁸⁵. Z drugiej jednak strony, zawarcie zbiorowych układów pracy poprzedzają standardowo negocjacje między stroną pracowniczą a pracodawcą lub pracodawcami⁸⁶. Zważywszy, że układy zbiorowe pracy zmierzają do kompleksowego uregulowania stosunków pracy w miejscu pracy, a więc są najbardziej cennym efektem rokowań zbiorowych, pozostawienie ich poza ochroną prawa do rokowań zbiorowych prowadziłoby do zasadniczej redukcji jego znaczenie, by nie powiedzieć, że godziłoby w jego istotę. Jako pewnik należy zatem przyjąć, że jaskrawe i nieuzasadnione ingerowanie w układy zbiorowe pracy (uniemożliwienie ich dobrowolnego zawarcia, ich unieważnianie czy też czynienie ich bezskutecznymi) oznaczać będzie naruszenie prawa do rokowań zbiorowych w ramach art. 11 Konwencji. Kiedy więc Trybunał mówi, że „prawo do rokowań zbiorowych nie jest interpretowane jako

⁸² *Demir i Baykara przeciwko Turcji*, § 119; ETPC stwierdził mianowicie, że przy określaniu konieczności ingerencji w tego rodzaju sprawach jak rozstrzygana, państwo cieszy się tylko ograniczonym marginesem oceny.

⁸³ *Ibidem*, § 153-154.

⁸⁴ *Unite the Union przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 60; por też (w szerszym kontekście) *Sindicatul „Păstorul cel Bun” przeciwko Rumunii*, § 133 oraz *The National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 86.

⁸⁵ Por. art. 6 ust. 1 EKS oraz art. 2 nieratyfikowanej przez Polskę Konwencji MOP nr 154, dotyczącej popierania rokowań zbiorowych, nieratyfikowanej przez Polskę, tekst: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C154 (dostęp: 6.7.2016 r.); por. też B. Gernigon, A. Otero, H. Guido, *Collective bargaining: ILO standards and the principles of the supervisory bodies*, Geneva 2000, s. 34-35.

⁸⁶ Por. art. 6 ust. 2 EKS oraz art. 4 Konwencji MOP nr 98 dotyczący stosowania zasad prawa organizowania się i rokowań zbiorowych, Dz. U. z 1958 r., Nr 29, poz. 126.

obejmujące »prawo« do układów zbiorowych pracy»⁸⁷, to należy to rozumieć tylko w ten sposób, że także Konwencja nie gwarantuje, iż dojdzie do zawarcia określonego układu zbiorowego pracy i że określony związek zawodowy stanie się jego stroną.

Zgodnie z EKS prawo do rokowań zbiorowych obejmuje też prawo do strajku (art. 6 ust. 4). W orzecznictwie strasburskim brak jest póki co przesłanek wskazujących, by to ostatnie uprawnienie ujmowane było przez Trybunał jako część chronionego w Konwencji prawa do rokowań zbiorowych. Wydaje się natomiast, że można już mówić o tym, iż na gruncie art. 11 tej umowy prawo do strajku uzyskało samodzielną pozycję i jest obecnie czymś więcej niż tylko składową prawą związku zawodowego (czy też jego członków) do wysłuchania. Co prawda, w sprawie *Enerji Yapi-Yol Sen przeciwko Turcji* Trybunał powtórzył swoje wcześniejsze stanowisko, że strajk, który pozwala związkowi zawodowemu uczynić swój głos słyszalnym, stanowi istotny aspekt ochrony interesów członków związku, ale następnie dodał, że organy kontrolne MOP postrzegają prawo do strajku jako „nieodłączne następstwo” (fr. *corollaire indissociable*) prawa do zrzeszania się w związkach zawodowych⁸⁸. Rozstrzygając jednak spór *The National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii*, sąd strasburski zdystansował się od takiego rozumienia wspomnianego sformułowania, które oznaczałoby nadanie szczególnego statusu – na podobieństwo uznania kluczowej pozycji prawa do rokowań zbiorowych⁸⁹ – prawu do strajku i pozostawił tę kwestię nierozstrzygniętą⁹⁰. Niemniej, faktem pozostaje, że w tej ostatniej sprawie, jak i sprawach późniejszych, zaczął on powtarzać, że akcja strajkowa – jak można rozumieć, jako taka, a nie tylko jako część innego uprawnienia – podlega ochronie art. 11 Konwencji⁹¹. Stanowisko Trybunału prowadzi do wniosku, że samodzielnej ochronie na gruncie tej umowy mogą podlegać nie tylko te gwarancje składające się na wolności związkowe, które zostały uznane przez Trybunał za elementy kluczowe prawa do zrzeszania się

⁸⁷ *The National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 85; por. też decyzję ETPC w sprawie *Svoboden Zheleznicharski Sindikat „Promyana” przeciwko Bułgarii* z 28. 05. 2013 r., nr skargi 5044/04, § 58.

⁸⁸ Wyrok ETPC w sprawie *Enerji Yapi-Yol Sen przeciwko Turcji* z 21.4.2009 r., nr skargi 68959/01, § 24.

⁸⁹ Do gwarancji kluczowych z punktu widzenia prawa do zrzeszania się w związkach zawodowych Trybunał zalicza, prócz prawa do rokowań zbiorowych, także prawo do tworzenia związków zawodowych oraz przystępowania do nich, zakaz przymusowego członkostwa w związkach zawodowych oraz prawo związku zawodowego do bycia wysłuchanym. Podkreśla on zarazem, że nie jest to lista zamknięta; *Sindicatul „Păstorul cel Bun” przeciwko Rumunii*, § 135.

⁹⁰ *The National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 84. Takie podejście do prawa do strajku spotkało się z opozycją w łonie samego Trybunału. Sędzia Pinto de Albuquerque uważa bowiem to uprawnienie za kluczowy element gwarancji z art. 11 Konwencji; por. jego zdanie zbieżne do wyroku ETPC w sprawie *Hrvatski Licecnički Sindikat przeciwko Chorwacji* z 27.11.2014 r., nr skargi 36701/09.

⁹¹ *The National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 84; *Hrvatski Licecnički Sindikat przeciwko Chorwacji*, § 49; decyzja ETPC w sprawie *Trade union in the factory „ATH November” przeciwko Bylej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii* z 8.9.2015 r., nr skargi 15557/10, § 36.

w związkach zawodowych. W tym stanie rzeczy, „kluczowość” uprawnienia, by wyróżnienie to miało jakiegokolwiek znaczenie, powinna egzemplifikować się w zawężającym wpływie na margines oceny, przyznawany państwom w procesie implementacji takiego uprawnienia w porządkach krajowych.

Trafność tego poglądu można wywodzić *a contrario* z zakresu marginesu oceny dotyczącego solidarnościowych akcji protestacyjnych, w tym strajku solidarnościowego. Trybunał potwierdził, że objęte są one ochroną art. 11 Konwencji, ale scharakteryzował je jako „raczej pomocniczy (ang. *accessory*) niż podstawowy (ang. *core*) aspekt wolności związkowych”, podkreślając następnie, że margines oceny, z którego może korzystać państwo–strona w przypadku ingerowania w pomocniczą działalność związkową jest szerszy niż ten służący mu wobec działalności podstawowej⁹². Nawet całkowite uniemożliwienie związkowi zawodowemu podjęcia określonego działania z kategorii działań pomocniczych nie musi prowadzić do konkluzji o naruszeniu art. 11 Konwencji, jeśli Trybunał uzna, że z okoliczności sprawy wynika, iż nie doszło do naruszenia istoty wolności zrzeszania się tego związku. Tak orzekł on w sytuacji, gdy mimo obowiązywania zakazu solidarnościowych akcji protestacyjnych, związek zawodowy mógł reprezentować swoich członków i w ich imieniu negocjować z pracodawcą, z którym byli w sporze, oraz przeprowadzić akcję strajkową⁹³.

Z kolei podstawową działalność związkową należy utożsamiać z przedmiotem gwarancji uznanych za kluczowe. Wydaje się, że w tym przypadku ingerencja nie będzie mogła podważyć istoty każdej z tych gwarancji z osobna (np. istoty prawa do rokowań zbiorowych). Oczywiście w obu przypadkach ingerencja będzie oceniana z punktu widzenia dochowania rygorów określonych w art. 11 ust. 2 Konwencji.

Z uwag poczynionych powyżej wynika, że znaczna część wolności związkowych postrzegana jest przez organy strasburskie jako adresowana co najmniej także do związków zawodowych. W jednej ze spraw Trybunał zauważył, że „słowa »dla ochrony swoich interesów« [dotyczące tworzenia związków zawodowych i przystępowanie do nich przez »każdego« – RM] w art. 11 Konwencji nie mogą być interpretowane jako oznaczające, że tylko jednostki, a nie związki zawodowe, mogą złożyć skargę na podstawie tego artykułu”⁹⁴. Rzeczywiście, w orzecznictwie nie podlega dyskusji status związku zawodowego jako ofiary na tle art. 11⁹⁵. Niemniej wątpliwości mogą się pojawić w kontekście konkretnych uprawnień wynikających z tego przepisu. Mam tu na myśli prawo do tworzenia związku zawodowego oraz prawo do przystępowania do związku zawodowego.

⁹² *The National Union of Rail, Maritime and Transport Workers przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 77 i 87.

⁹³ *Ibidem*, § 104.

⁹⁴ Decyzja ETPC w sprawie *Federation of Offshore Workers' Trade Unions przeciwko Norwegii* z 27.6.2002 r., nr skargi 38190/97.

⁹⁵ Por. np. decyzję EKMPC w sprawie *The National Association of Teachers in Further and Higher Education przeciwko Wielkiej Brytanii* z 16.4.1998 r., nr skargi 28910/95.

Pierwsze z nich odnosić się może do dwóch stanów faktycznych: 1) tworzenia związku zawodowego przez osoby fizyczne oraz 2) współtworzenia przez związek zawodowy innego związku zawodowego bądź federacji.

W pierwszym przypadku pytanie dotyczy zdolności nieutworzonego formalnie (w rozumieniu prawa krajowego) związku zawodowego do bycia podmiotem tego prawa. Uwagi poczynione w paragrafie poświęconym osobowości prawnej związku zawodowego i skutkom jej pozbawienia wskazują na odpowiedź twierdzącą.

W przypadku drugim interpretacja prawa do tworzenia związku zawodowego nie powinna prowadzić do wniosku, że wynikającym z niego obowiązkiem państw–stron Konwencji jest zapewnienie związkowi zawodowemu prawa do tworzenia innego związku zawodowego. Inną kwestią jest natomiast zrzeszanie się już istniejących związków zawodowych. Gdyby nawet uznać, że takie uprawnienie nie jest objęte ochroną prawa do tworzenia związku zawodowego, to bez wątplenia wynika z ogólnej zasady wolności zrzeszania się jako konsekwencja zaakceptowania możliwości korzystania z niektórych gwarancji konwencyjnych także przez podmioty inne od osób fizycznych.

Pozornie związek zawodowy nie może być natomiast ofiarą naruszenia prawa do przystępowania do związków zawodowych (pod którym należy rozumieć także prawo pozostawania członkiem związku). Wydaje się, że wynika to z charakteru tego uprawnienia, zawarowującego dobro osób fizycznych. Niemniej w pewnych szczególnych okolicznościach wnioski ten rozmią się ze stanowiskiem organów strasburskich. Taką sytuację tworzy całkowite pozbawienie prawa do przystępowania do związków zawodowych [„*the right [...] is completely removed*”]⁹⁶. Przy czym chodzi tu nie tylko o uniemożliwienie przystępowania do związku zawodowego wszelkim aspirującym do tego osobom, ale również o całkowite pozbawienie tego prawa tylko określonej grupy osób⁹⁷. Pozostaje kwestią otwartą, czy wystarczającą przesłanką, aktualizującą uprawnienie związku zawodowego w tym zakresie, byłoby takie naruszenie w odniesieniu do pojedynczej osoby.

Inną kwestią jest to, który związek zawodowy mógłby uzyskać status ofiary w wyniku takiego naruszenia. O ile odpowiedź jest łatwa w sytuacji, gdy całkowite pozbawienie prawa do przystępowania do związków zawodowych dotyka osób będących członkami określonego związku (poprzez uniemożliwienie im kontynuowania członkostwa), to w odniesieniu do osób dopiero aspirujących do członkostwa nie ma już prostej odpowiedzi. Wydaje się jednak, że legitymacja czynna związku zawodowego w postępowaniu przed Trybunałem byłaby tu uzależniona od uprawdopodobnienia przyszłego członkostwa takich osób. Należałoby

⁹⁶ Por. decyzję EKmPC w sprawie *Ahmed i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* z 12.9.1995 r., nr skargi 22954/93; podobnie *The National Association of Teachers in Further and Higher Education przeciwko Wielkiej Brytanii*.

⁹⁷ Por. decyzję EKmPC w sprawie *Council of Civil Service Unions i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* z 20.1.1987 r., nr skargi 11603/85.

zatem brać pod uwagę takie elementy, jak działanie związku zawodowego w danej branży czy deklaracje osób pozbawionych tego prawa.

Pozostałe uprawnienia związku zawodowego

Związek zawodowy jako organizacja pozarządowa w rozumieniu art. 34 Konwencji jest podmiotem wszelkich uprawnień gwarantowanych w tej umowie i protokołach dodatkowych do niej, o ile nie są to uprawnienia, z których korzystać mogą wyłącznie osoby fizyczne bądź jakaś specyficzna kategoria osób prawnych lub ułomnych osób prawnych. Kryterium, w oparciu o które dokonywana jest pod tym kątem selekcja praw i wolności jest „natura” uprawnienia. Badaniu poddawane jest dobro stanowiące przedmiot ochrony takiego uprawnienia w kontekście możliwości korzystania z tego dobra przez podmioty inne od osób fizycznych (np. z ochrony prawa do życia korzystać mogą wyłącznie osoby fizyczne, ponieważ życie jest dobrem przynależnym wyłącznie osobom fizycznym⁹⁸).

Natura uprawnienia nie jest jednak kryterium na tyle ostrym, aby można było uniknąć wszelkich wątpliwości związanych z jego stosowaniem. W dotychczasowej praktyce strasburskiej, osoby prawne i ułomne osoby prawne wyłączone były z kręgu beneficjentów takich gwarancji, jak wolności od tortur (art. 3 EKPC), wolności sumienia (art. 9 EKPC)⁹⁹, prawo do poszanowania życia prywatnego (art. 8 EKPC), prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania swoich dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem religijnymi (art. 2 Protokołu nr 1), czynne prawo wyborcze (art. 3 Protokołu nr 1)¹⁰⁰. Jako oczywisty, narzuca się także wniosek o niedostępność dla nich wspomnianego wcześniej prawa do życia (art. 2 EKPC), wolności od niewolnictwa i poddaństwa (art. 4 ust. 1 EKPC), prawa do poszanowania życia rodzinnego (art. 8 EKPC) i prawa do małżeństwa (art. 12 EKPC). Co więcej, wydaje się, że wśród tych gwarancji należy widzieć także wolność od pracy przymusowej i obowiązkowej (art. 4 ust. 2 EKPC)¹⁰¹ oraz prawo do wolności (art. 5 EKPC)¹⁰².

W przypadku wolności religii (art. 9 EKPC), po początkowych wahaniach, Komisja ostatecznie uznała – a za nią zrobił to także Trybunał – że w zakresie tej gwarancji podmiotami uprawnionymi nie muszą być wyłącznie

⁹⁸ Por. np. zdanie odrębne sędziego Rozakisa (do którego przyłączyli się sędziowie Bratza, Caflisch i Vajić) do wyroku ETPC w sprawie *Comingersoll S.A. przeciwko Portugalii* z 6.4.2000 r., nr skargi 35382/97; por. też L. Garlicki (w:) L. Garlicki (red.), op. cit., s. 36.

⁹⁹ Decyzja EKmPC w sprawie *Verein „Kontakt – Information – Therapie” (KIT) i Hagen przeciwko Austrii* z 12.10.1988 r., nr skargi 11921/86.

¹⁰⁰ Decyzja EKmPC w sprawie *Scientology Kirche Deutschland e.V. przeciwko Niemcom* z 7.4.1997 r., nr skargi 34614/97, § 2.

¹⁰¹ Por. *Union of Air Hostesses and Attendants, Efsthathiou i Kyriakoglou przeciwko Grecji*.

¹⁰² Por. decyzję ETPC w sprawie *Wouterse, Marpa Zeeland B.V. i Metal Welding Service B.V. przeciwko Holandii* z 1.10.2002 r., nr skargi 46300/99, § 2.

osoby fizyczne. W tym kontekście nie chodzi jednak o wszelkie, nie wykonujące władzy publicznej osoby prawne (ułamne osoby prawne), a jedynie te z nich, których działania koncentrują się na realizacji celów religijnych, czyli przede wszystkim kościoły i związki wyznaniowe¹⁰³. Do grupy tej nie zalicza się więc związek zawodowy. Z kolei, w zakresie biernego prawa wyborczego (art. 3 Protokołu nr 1), Trybunał zaczął uznawać, że ofiarą naruszenia tej gwarancji może być też partia, jeśli władze ingerują w prawo do startu w wyborach wystawionego przez nią kandydata¹⁰⁴. Sprawa braku upodmiotowienia związku zawodowego nie jest tu jednak tak oczywista, jak na gruncie wolności religii, jeśli w określonym systemie wyborczym związek zawodowy byłby uprawniony do zarejestrowania własnej listy kandydatów.

Takiego podmiotowego ograniczenia nie ma w przypadku prawa do poszanowania mienia (art. 1 Protokołu nr 1), które wprost adresowane jest także do osób prawnych, bez żadnego dodatkowego zawężania tej kategorii. Podobnie jest w przypadku tych uprawnień, których „pojemność podmiotowa” potwierdzona została w orzecznictwie, tj. prawa do rzetelnego procesu (art. 6 EKPC)¹⁰⁵, zakazu karania bez podstawy prawnej (art. 7 EKPC)¹⁰⁶, prawa do odwołania w sprawach karnych (art. 2 Protokołu nr 7)¹⁰⁷, prawa do poszanowania mieszkania (tu rozumianego jako poszanowanie siedziby – art. 8 EKPC)¹⁰⁸, prawa do poszanowania korespondencji (art. 8 EKPC)¹⁰⁹, wolności ekspresji (art. 10 EKPC)¹¹⁰, wolności zgromadzeń (art. 11 EKPC)¹¹¹ oraz prawa do skutecznego środka odwoławczego (art. 13 EKPC)¹¹². Związek zawodowy chroniony będzie także przez zakaz dyskryminacji (art. 14 EKPC) w związku z korzystaniem z innych, przysługujących mu uprawnień, zwłaszcza

¹⁰³ Np. decyzja EKmPC w sprawie *Serbich – Griechisch – Orientalische Kirchengemeinde zum Heiligen Sava in Wien* z 2.4.1990 r., nr skargi 13712/88; Wyrok ETPC w sprawie *Metropolitan Church of Bessarabia i inni Mołdawi* z 13.12.2001 r., nr skargi 45701/99, § 118.

¹⁰⁴ Wyrok w sprawie *Georgian Labour Party przeciwko Gruzji* z 8.7.2008 r., nr skargi 9103/04, § 72-74.

¹⁰⁵ Np. decyzja ETPC w sprawie *F. Santos Lda. i M. J. Fachadas przeciwko Portugalii* z 19.9.2000 r., nr skargi 49020/99; por. też decyzję ETPC w sprawie *Swedish Transport Workers Union przeciwko Szwecji* z 30.11.2004 r., nr skargi 53507/99.

¹⁰⁶ Decyzja ETPC w sprawie *Fortum Oil and Gas Oy przeciwko Finlandii* z 12.11.2002 r., nr skargi 32559/96.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Wyrok ETPC w sprawie *Société Colas Est i inni przeciwko Francji* z 16.4.2002 r., nr skargi 37971/97, § 41.

¹⁰⁹ Wyrok ETPC w sprawie *Association for European Integration and Human Rights i Ekimdzhiiev przeciwko Bułgarii* z 28.6.2007 r., nr skargi 62540/00, § 60.

¹¹⁰ Por. np. decyzję EKmPC w sprawie *Open Door Counselling Ltd., Dublin Well Woman Centre i inni przeciwko Irlandii* z 15.5.1990 r., nr skarg 14234/88, 14235/88; Wyrok ETPC w sprawie *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası przeciwko Turcji* z 25.9.2012 r., nr skargi 20641/05, § 62-77.

¹¹¹ Np. decyzja EKmPC w sprawie *Rai, Allmond i „Negotiate Now” przeciwko Wielkiej Brytanii* z 6.4.1995 r., nr skargi 25522/94; por. też *DISK i KESK przeciwko Turcji*, § 18-20.

¹¹² Por. *Swedish Engine Drivers’ Union przeciwko Szwecji*, § 49-50.

zaś wolności związkowych¹¹³ albo w szerszym zakresie, na podstawie Protokołu nr 12¹¹⁴.

Prawa związku zawodowego a prawa osób fizycznych w przypadku zbieżności interesów

Zbieżność interesów obu kategorii podmiotów może prowadzić do niejednoznacznych konsekwencji w procedurze strasburskiej. Mam tu na myśli sytuację, gdy to samo działanie bądź zaniechanie, stanowiące naruszenie Konwencji, czyni jednocześnie ze związku zawodowego oraz jego członków, części z członków, pojedynczego związkowca albo osoby aspirującej do członkostwa w tym związku – ofiarę w rozumieniu art. 34 EKPC. Taka sytuacja może zaistnieć wyłącznie na gruncie uprawnień, które chronią dobro będące w konkretnych okolicznościach zarówno dobrem określonego związku zawodowego, jak i określonej osoby bądź osób fizycznych. W praktyce, oznacza to w pierwszej kolejności wolności związkowe.

Z perspektywy Konwencji, naruszenie któregoś z takich uprawnień może prowadzić do równoległego uzyskania legitymacji czynnej w postępowaniu ze skargi indywidualnej przed Trybunałem w Strasburgu przez podmioty należące do różnych kategorii w rozumieniu prawa pozytywnego (osobę prawną, osobę fizyczną). Istnieje wówczas podstawa do wniesienia przez nie wspólnej skargi zbiorowej¹¹⁵, z czego jednak podmioty te nie muszą korzystać, wybierając złożenie odrębnych skarg. W tym drugim przypadku, mogą pojawić się komplikacje natury proceduralnej, związane z jednym z wymogów dopuszczalności skargi ustanowionym w art. 35 ust. 2 b Konwencji: „Trybunał nie rozpatruje żadnej skargi wniesionej w trybie art. 34, która [...] jest co do istoty identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia i rozstrzygnięcia, i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji”.

Przy założeniu, że w wyniku tego samego naruszenia Konwencji, ze swojej legitymacji czynnej korzysta związek zawodowy i niezależnie od niego określona osoba fizyczna, z warunkiem z art. 35 ust. 2 b konfrontowane mogą być następujące stany faktyczne: 1) do Strasburga wpłynęły obie skargi, zanim Trybunał zdołał podjąć rozstrzygnięcie w którejkolwiek z nich; 2) do Strasburga wpłynęła skarga jednego z podmiotów w sprawie, w której Trybunał podjął już rozstrzygnięcie w oparciu o wcześniejszą skargę drugiego podmiotu; 3) do Strasburga wpłynęła skarga jednego z podmiotów w sprawie, która w oparciu

¹¹³ Np. *National Union of Belgian Police przeciwko Belgii*, § 43-49.

¹¹⁴ Protokołu tego Polska nie ratyfikowała.

¹¹⁵ Por. np. *Manole i „Les Cultivateurs Directs de Roumanie” przeciwko Rumunii*, zwł. § 42-46. W sprawie tej grupę rolników, którym odmówiono rejestracji związku zawodowego, Trybunał potraktował jako podmiot zbiorowy (związek właśnie) występujący obok osoby fizycznej, tj. przewodniczącego tego związku, a zarazem pierwszego ze skarżących.

o skargę drugiego podmiotu zawiśla przed innym organem kontroli międzynarodowej bądź została przez ten organ rozstrzygnięta.

W pierwszym przypadku można sądzić, że zostałyby wykorzystana możliwość łącznego rozpoznania skarg w oparciu o regulę 42 ust. 1 Regulaminu Trybunału¹¹⁶. W przypadku drugim i trzecim, do rozważenia pozostaje kwestia identyczności obu skarg, co będzie się wiązało z odpowiedzią na dwa pytania: 1) czy brak tożsamości podmiotów przesądza o braku tożsamości skarg; 2) czy można mówić o istnieniu podmiotowej tożsamości między związkiem zawodowym a związanymi z nim osobami fizycznymi (członkami, osobami aspirującymi do członkostwa)?

W kontekście pierwszego pytania, przywołać trzeba wypracowaną przez organy strasburskie zasadę, zgodnie z którą mimo tożsamości przedmiotowej skarg (te same fakty i zarzuty) nie można ustalić ich identyczności, o ile zostały one wniesione przez różne podmioty¹¹⁷. Należy jednak pamiętać, że w konfrontacji reguły z konkretnymi okolicznościami sprawy, reguła nie zawsze musi przeważać.

Konstatacja ta dowodzi swojej trafności w świetle odpowiedzi na pytanie drugie. Otóż, gdyby dokonać uniwersalizacji stanowiska Komisji z cytowanej już sprawy *Council of Civil Service Unions i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, odpowiedź na postawione pytanie byłaby przecząca – nie ma tożsamości podmiotowej między związkiem zawodowym a związanymi z nim osobami fizycznymi. W sprawie tej Komisja zaprezentowała bowiem formalne podejście do tego zagadnienia uznając, że nie można mówić o identyczności skarg, skoro tę do MOP wniósł *Trades Union Congress*, a w postępowaniu przed Komisją stroną było sześć osób fizycznych i *Council of Civil Service Unions*. W ocenie Komisji nie miał tu znaczenia fakt, że związek wnoszący skargę do Strasburga był członkiem *Trades Union Congress* i że ten ostatni korzystał z procedury przewidzianej przez Konstytucję MOP za jego zgodą.

Jednakże w sprawie *Cereceda Martin i inni przeciwko Hiszpanii*¹¹⁸ wiadać już inny sposób myślenia, który można byłoby określić mianem bardziej pragmatycznego. Tym razem Komisja eksponując cel art. 27 ust. 1 b (odpowiednika obecnego art. 35 ust. 2 b) uznała za identyczną ze skargą do MOP, wspieraną przez związek zawodowy, skargę przedłożoną przez jego członków. W obu przypadkach, skargi dotyczyły tego samego – odwołania 23 członków rady zakładowej, którzy wystąpili jako skarżący w drugiej ze skarg, nie mając takiej możliwości jako osoby fizyczne w postępowaniu przed organami MOP.

¹¹⁶ Tekst Regulaminu w brzmieniu obowiązującym od 1.1.2016 r. na stronie http://echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf.

¹¹⁷ Por. np. decyzję EKmPC w sprawie *C., D., C. i A. S. przeciwko Wielkiej Brytanii* z 15.2.1990 r., nr skargi 15993/90; decyzję EKmPC w sprawie *A. G. V. R. przeciwko Holandii* z 10.4.1995 r., nr skargi 20060/92; decyzję EKmPC w sprawie *Bobum Realitätenverwertung GMBH przeciwko Austrii* z 10.9.1997 r., nr skargi 26244/95; wyrok ETPC w sprawie *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) przeciwko Szwajcarii* z 30.6.2009 r., nr skargi 32772/02, § 63.

¹¹⁸ Por. decyzję EKmPC z 12.10.1992 r., nr skargi 16358/90.

Decyzja ta winna być widziana raczej jako wyjątek od zasady, że skargi nie są tożsame, gdy zostały wniesione przez różne podmioty, niż potwierdzenie tożsamości podmiotowej związku zawodowego i jego członków (przekonuje o tym argumentacja, odwołująca się do funkcji analizowanego przepisu).

Drogą wytyczoną przez Komisję w decyzji *Cereceda Martin i inni przeciwko Hiszpanii* podążył Trybunał w sprawie *POA i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, uzupełniając jednak argumentację Komisji o nowe elementy. Związek zawodowy, od którego sprawa wzięła nazwę, złożył wcześniej skargę do Komitetu Wolności Związkowej MOP. Podobnie jak w postępowaniu przed Trybunałem, dotyczyła ona ustawowego zakazu strajku pracowników służby więziennej. Jednak w postępowaniu strasburskim, skarżącymi, prócz związku zawodowego, było także dwoje związkowców – przewodnicząca i sekretarz organizacji zakładowych. Pełnienie tych funkcji okazało się dla Trybunału istotne, jego zdaniem fakt ten dowodził bowiem, że skarżące wraz ze związkiem osoby fizyczne były blisko związane z postępowaniem toczącym się przed Komitetem Wolności Związkowej¹¹⁹. Jakkolwiek skarga do MOP nie dotyczyła sytuacji indywidualnej drugiej i trzeciego ze skarżących do Trybunału, to jednocześnie ich sytuacja nie różniła się niczym od sytuacji innych członków związku, dotkniętych zakazem strajku¹²⁰. W konsekwencji, Trybunał uznał rzeczoną skargę za identyczną ze skargą skierowaną do MOP.

Interesująca kwestia pojawia się też na gruncie art. 35 ust. 1 EKPC, który uzależnia rozpatrzenie skargi kierowanej do Strasburga od uprzedniego wykorzystania wszystkich środków ochrony krajowej¹²¹. Mogłoby się wydawać, że skoro dany podmiot nie dochodził swoich konwencyjnych praw przed organami krajowymi, to stracił tym samym możliwość dochodzenia ich w postępowaniu przed Trybunałem. Tymczasem, sprawa *Federation of Offshore Workers' Trade Unions i inni przeciwko Norwegii* pokazuje, że wspólnota interesów związku zawodowego i należących do niego związkowców może rodzić nietypowe konsekwencje i w tym aspekcie strasburskiej procedury kontrolnej. Rzeczony spór zainicjowała skarga wniesiona przez związek zawodowy oraz dwóch należących do niego związkowców, przy czym tylko związek był stroną w poprzedzającym skargę postępowaniu krajowym. Na zarzut pozwanego rządu, że obaj związkowcy nie wykorzystali środków ochrony krajowej, Trybunał jednak odparł, że interes dochodzony przez nich w Strasburgu jest identyczny z tym, dochodzonym przez związek zawodowy na rzecz wszystkich jego członków, najpierw przed organami krajowymi, a następnie także w Strasburgu. Co więcej, żaden fakt albo okoliczność nie wskazywały, że gdyby skarżący związkowcy wystąpili w postępowaniu krajowym obok związku zawodowego bądź samodzielnie, to

¹¹⁹ Wyrok ETPC w sprawie *POE i inni przeciwko Wielkiej Brytanii* z 21.05.2013 r., nr skargi 59253/11, § 30.

¹²⁰ *Ibidem*, § 32.

¹²¹ W oficjalnym przekładzie Konwencji – „środków odwoławczych przewidzianych prawem krajowym”.

wynik postępowania byłby dla nich inny niż był dla związku zawodowego. To wnioskowanie doprowadziło Trybunał do odrzucenia zarzutów wstępnych Norwegii¹²².

Prawa związku zawodowego a prawa osób fizycznych w przypadku konfliktu interesów

Z kolei naturalnym obszarem konfliktów między związkiem zawodowym a związanymi z nim osobami fizycznymi jest kwestia członkostwa w związku, z jednej strony, członkostwo przymusowe, z drugiej zablokowanie lub pozbawienie członkostwa.

Przez długi czas nie było jasne, czy art. 11 ust. 1 gwarantuje także negatywny wymiar prawa do zrzeszania się, w tym zrzeszania się w związkach zawodowych. W sprawie *Sigurjónsson przeciwko Islandii* Trybunał co prawda *expressis verbis* zaaprobował pojemniejsze rozumienie tego przepisu, ale uchylił się od jednoznacznego stwierdzenia, że praktyka *closed-shop* (czyli praktyka przymusowego członkostwa w związkach zawodowych) jest z nim sprzeczna¹²³. Wyrok w sprawie *Gustafsson przeciwko Szwecji* uzasadnia jednak twierdzenie, że przymusowe członkostwo w związku zawodowym było – mimo wyroku *Sigurjónsson* – postrzegane w orzecznictwie strasburskim jako zasadniczo dopuszczalne¹²⁴, a jedynie pewne okoliczności tej praktyki mogły przesądzić o stwierdzeniu naruszenia gwarancji art. 11 ust. 1.

Na okoliczności te Trybunał wskazał już we wcześniejszej sprawie *Young, James i Webster przeciwko Wielkiej Brytanii*. Chodziło wówczas o formę przymusu (obowiązkowe członkostwo pod groźbą utraty pracy) oraz okoliczności jego zastosowania (obowiązek przynależności obejmujący także pracowników zatrudnionych przed jego ustanowieniem oraz fakt, że skarżący wyrażali swój krytyczny stosunek do prowadzonej działalności i uwikłania politycznego związków, do których musieli należeć)¹²⁵. Jednakowoż w sprawie *Sigurjónsson* istnienie systemu *closed-shop* przed uzyskaniem przez skarżącego licencji taksówkarza okazał się nie mieć dla Trybunału znaczenia¹²⁶. Niemniej, forma przymusu (utrata licencji) oraz sprzeczność poglądów skarżącego z polityką zrzeszenia, do którego przynależał (okoliczności zastosowania przymusu), wystarczyły do konkluzji o naruszeniu gwarancji art. 11 ust. 1 Konwencji¹²⁷.

¹²² *Federation of Offshore Workers' Trade Unions przeciwko Norwegii*.

¹²³ *Sigurjónsson przeciwko Islandii*, § 35-36. Trzeba tu dodać, że twórcy Konwencji całkowicie świadomie zrezygnowali z wprowadzenia do jej obecnego art. 11 zakazu przymusowego członkostwa w zrzeszeniu właśnie ze względu na obowiązywanie w niektórych państwach, które miały się stać jej stronami, systemu *closed-shop*, *Travaux préparatoires* do art. 11 EKPC ..., s. 11.

¹²⁴ Por. *Gustafsson przeciwko Szwecji*, § 45.

¹²⁵ *Young, James i Webster przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 55.

¹²⁶ *Sigurjónsson przeciwko Islandii*, § 36.

¹²⁷ *Ibidem*, § 36 i 37.

Z instytucjonalnego punktu widzenia, dopuszczalność omawianej praktyki jako ingerencji w wolność zrzeszania się skarżących – konkretnie w jej aspekt negatywny, o czym była już mowa, lub prawo do swobodnego wyboru związku zawodowego, szczególnie istotne w okresie sprzed wyroku *Sigurjónsson*¹²⁸ – oceniana była pod kątem wypełnienia wymogów stawianych wszelkim ograniczeniom wymierzonym w to uprawnienie przez ust. 2 art. 11 EKPC, tj. legalności, celowości oraz konieczności tych ograniczeń. Warto zatem zauważyć, że Trybunał wskazywał zwłaszcza na „ochronę praw i wolności innych osób” jako cel prawowity, któremu służyć miał system *closed-shop*¹²⁹. Jednocześnie o jego „niezbędności w demokratycznym społeczeństwie” nie przesądzała w ocenie sędziów strasburskich ani jego użyteczność, ani korzyści, jakie mogła z niej odnieść większość¹³⁰; ważnym czynnikiem było bowiem także zachowanie proporcjonalności między zastosowanymi ograniczeniami a celem prawowitym, który miały one osiągnąć¹³¹.

Kres omawianej linii orzeczniczej przyniósł wyrok w sprawie *Sørensen i Rasmussen przeciwko Danii*, w którym Trybunał w składzie Wielkiej Izby po raz pierwszy zdystansował się wobec systemu *closed-shop* jako takiego, nie zaś wobec określonych warunków jego stosowania. Biorąc pod uwagę ograniczoną akceptację dla tego rozwiązania wśród stron Konwencji, negatywny stosunek do niego wyrażany przez Europejski Komitet Praw Socjalnych na gruncie Europejskiej Karty Socjalnej oraz próby jego zniesienia podejmowane w samej Danii, Trybunał uznał, że jego wykorzystywanie na rynku pracy nie jest już „nieodzownym narzędziem skutecznego korzystania z wolności związkowych”¹³². Jak wynika z późniejszej judykatury strasburskiej, stanowisko zajęte w tej sprawie rozumiane jest jako zakaz zawierania porozumień *closed-shop*, który to zakaz uważany jest obecnie za „konstytutywny element prawa do organizowania się” w związkach zawodowych¹³³.

Biegunowo odmienny jest drugi ze wspomnianych obszarów konfliktu. Ściera się na nim prawo osoby fizycznej do uzyskania i zachowania członkostwa wybranego związku zawodowego z prawem tego ostatniego do zablokowania lub pozbawienia jej członkostwa. Mamy tu zatem konflikt pozytywnego i negatywnego aspektu zrzeszania się, jak bowiem zauważyła Komisja w sprawie *National and Local Government Officers Association (NALGO) przeciwko Wielkiej Brytanii*, prawo związku zawodowego do wydalania swoich członków jest konsekwencją uznania negatywnego wymiaru gwarancji art. 11 (jeśli pracownik

¹²⁸ *Young, James i Webster przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 56.

¹²⁹ Por. *Young, James i Webster przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 60; *Sigurjónsson przeciwko Islandii*, § 39.

¹³⁰ *Young, James i Webster przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 63.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² Por. wyrok ETPC w sprawie *Sørensen i Rasmussen przeciwko Danii* z 11.1.2006 r., nr skarg 52562/99, 52620/99, § 75.

¹³³ *Sindicatul "Păstorul cel Bun" przeciwko Rumunii*, § 135.

może przystąpić bądź nie przystąpić do związku zawodowego, to ten ostatni może decydować o tym, kto będzie jego członkiem¹³⁴.

Kiedy zatem pozbawienie członkostwa pozostanie w zgodzie z wymaganiami Konwencji? Zdaniem Komisji, podstawowym warunkiem jest zaistnienie rozsądnej przesłanki wydalenia, za jaką należy uznać niestosowanie się członka do reguł obowiązujących w związku¹³⁵. Przy czym same reguły muszą pomyślnie przejść test racjonalności i niearbitralności, a pozbawienie członkostwa odbyć się według obowiązujących w związku zasad¹³⁶. Jednocześnie kierunkową wytyczną przy podejmowaniu takiej decyzji musi być zachowanie proporcjonalności między prawami osoby wydalanej a prawami innych członków związku¹³⁷. W szczególności wykluczenie lub wydalenie ze związku nie może powodować dla osoby tym dotkniętej nadzwyczajnych trudności¹³⁸. Te same zasady stosują się odpowiednio do zablokowania członkostwa w związku.

W sprawie *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii* powyższe ustalenia Komisji zostały potwierdzone, uzupełnione i usystematyzowane przez Trybunał¹³⁹. Związki zawodowe jako prywatne i niezależne zrzeszenia mają prawo decydowania o tym, kto będzie ich członkiem. Zważywszy, że tworzone są one przez osoby podzielające określone wartości i ideały, które zmierzają do osiągnięcia wspólnych celów, stałoby w sprzeczności ze skutecznym korzystaniem z wolności zrzeszenia, gdyby związki nie miały kontroli nad tym, kto jest ich członkiem. Kiedy więc ze strony państwa dochodzi do ingerencji w ich wewnętrzne sprawy, musi być to ingerencja pozostająca w zgodzie z art. 11 ust. 2 Konwencji, tj. odpowiadająca wymogom legalności, celowości i konieczności w społeczeństwie demokratycznym. Społeczeństwo demokratyczne, które jest tutaj punktem odniesienia, wymaga zarazem poszanowania praw mniejszości i unikania wszelkich nadużyć pozycji dominującej. W kontekście relacji związku zawodowego z jego członkiem bądź osobą ubiegającą się o członkostwo, otwiera to pole do działania dla państwa, które powinno chronić jednostkę przed nadużywaniem przez związek dominującej pozycji wobec niej, czego przejawem może być np. wydalanie lub wykluczanie niezgodne z regulaminem związku albo powodujące szczególnie ciężkie konsekwencje, czy też ustanawianie całkowicie nieracjonalnych i arbitralnych reguł dotyczących wykluczenia lub wydalenia. Ponadto wszelka ingerencja w konwencyjne uprawnienia, w tym rzecz jasna w art. 11 Konwencji, musi być proporcjonalna wobec realizowanego celu prawowitego, a państwo powinno

¹³⁴ *National and Local Government Officers Association (NALGO) przeciwko Wielkiej Brytanii*; *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 39.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*; *Johansson przeciwko Szwecji*.

¹³⁷ *National and Local Government Officers Association (NALGO) przeciwko Wielkiej Brytanii*.

¹³⁸ *Johansson przeciwko Szwecji*.

¹³⁹ *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii*, § 39-46.

poszukiwać słusznej i właściwej równowagi między różnymi, wchodzącymi w kolizję, uprawnieniami. Rozważając konkurujące interesy, państwo korzysta z pewnego marginesu oceny, ale – jak podkreśla Trybunał – w sprawach, o jakich tu mowa, będzie on miał tylko ograniczone znaczenie.

W sprawie *Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) przeciwko Wielkiej Brytanii* chodziło o uniemożliwienie związkowi zawodowemu usunięcia ze swoich szeregów członka, którego poglądy społeczno-polityczne były w oczywistej sprzeczności z profilem ideologicznym związku. Osoba ta była działaczem radykalnej, ale działającej legalnie, British National Party, z ramienia której wystartowała w wyborach samorządowych; ponadto, posługiwała się ona retoryką antyislamską i brała udział w nękanii działaczy antynazistowskich. Prawo brytyjskie zakazywało jednak wykluczenia ze związku, jeśli było ono motywowane, choćby częściowo, przynależnością partyjną wykluczonego. Brytyjskie trybunały pracy, do których sprawa ta trafiła, nakazały zatem ASLEF ponowne przyjęcie wykluczonego.

Gdy sprawa trafiła do Strasburga, Trybunał uznał za rzecz kluczową rozważenie tego, czy pozwane państwo zachowało właściwą równowagę między prawami wykluczonego związkowca a prawami związku zawodowego. Trybunał odnotował w pierwszej kolejności, że wykluczenie z ASLEF nie rzutowało w żaden znaczący sposób na korzystanie przez osobę, której dotknęło, z wolności ekspresji oraz prowadzonej przez nią działalności politycznej oraz nie spowodowało żadnych szczególnych szkód, jeśli chodzi o jej środki utrzymania czy warunki zatrudnienia. Jedyną, realną i negatywną konsekwencją była sama utrata członkostwa w związku. Trybunał nie uznał jednak, by fakt ten wystawiał wykluczonego związkowca na ryzyko arbitralnego lub bezprawnego działania pracodawcy albo pozbawiał go ochrony przed takimi działaniami. Z drugiej strony, zasugerował on, że nie widzi niczego nieakceptowalnego w tym, by związek zawodowy miał swój profil ideologiczny, co ma zarówno swoje korzenie historyczne, jak i uzasadnienie ustrojowe, zważywszy, że mamy do czynienia z zrzeszeniem prywatnym, które nie otrzymuje dotacji państwowych. Trybunał zwrócił także uwagę, że w postępowaniu krajowym nie zakwestionowano faktu, iż poglądy wykluczonego związkowca różniły się fundamentalnie od tych wspieranych przez ASLEF. Wobec niezidentyfikowania jakichkolwiek trudności, których mógł doznać związkowiec z powodu wykluczenia oraz wobec faktu, że działania związku nie świadczyły o dopuszczeniu się nadużycia lub braku racjonalności z jego strony, Trybunał orzekł, iż doszło do pogwałcenia art. 11 Konwencji.

TRADE UNION AS A RIGHTS HOLDER UNDER THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Key words: human rights, European Convention on Human Rights, freedom of association, trade union, trade union's rights

Summary

The author of the article discusses – in the light of Strasbourg jurisprudence - the notion of “trade union”, questions of representativeness and legal personality of a trade union, trade union's rights and relations between them and rights of natural persons. He does not share the view that the notion of “trade union” under the Article 11 of the European Convention on Human Rights should embrace employers organizations. He points out that the status of representative trade union still has an impact on the scope of trade union's rights, that a refusal by the domestic authorities to grant legal-entity status to a trade union amounts in principle to an interference with the exercise of the right to freedom of association, and that among essential elements of the right to organise are the right to form or join a trade union, the prohibition of closed-shop agreements, the right for a trade union to seek to persuade the employer to hear what it has to say on behalf of its members and the right to bargain collectively (but not the right to strike). Despite the fact a trade union is a separate legal entity, its interest is identified in the Strasbourg proceedings, to a certain degree, with that of its members, when a question of admissibility of complaint is decided.